

ГЕНДЕРНЕ (БЕЗСУМНІВНО!)

Рецензія на монографію: Башкирова О. Гендерні художні моделі сучасної української романістики : монографія / Ольга Башкирова. — Київ : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. — 352 с.

*Отак, як у пісні: в обіймах ворсистої ковдри,
У тихім теплі оксамитового супокою.
А Бог — Він не Космос — Він дядько двоожильний і добрий.
При ньому так просто і хороше бути слабкою.*

*В щоденній гонитві я знову відбилась від дому.
Летіти крізь бурю, не спати, не кидати кітви.
І врешті, забувши себе у щоденних судамах,
Заквилить душа і згадає прадавні молитви.*

*Я жінка. Я крапелька світла. Ти — Бог над богами.
Молю про одне, до грудей Твоїх дужих припавши:
Дозволь мені знову відчутти, що твердь під ногами
Так само надійна, так само безпечна, як завше.*

*Сльотаві світанки, і небо — мов сіра верета.
І, змучена, раптом збагнеш у сум'ятті і в тузі,
Що вище за всі на землі ритурунелі й сонети
Ця фраза проста: «Ти не плач. Я з усім розберуся».*

*А краще — простіше. І ти ані слова не зрониш.
Коли я захочу підняти цей світ, як валізу,
Ти так грубувато, так ніжно мене відсторониш,
І я посміхнуся крізь сльози, бо я не з заліза.*

*І зможу писати. Й любити, і грубку палити,
І друзів стрічати, і лад навести у квартирі,
Бо завше ти зможеш плечима мене затулити,
І дім, і дітей, і усе, що тобі я довірю.*

*Нехай із-за обрію хмари насунуть, як обри —
Не страшно мені у Тобою призначеній ніші.
Не Космос холодний, а дядько двоожильний і добрий —
При ньому у світі і в серці завжди спокійніше.*

Ця одна з найвідвертіших жіночих поезій «Гендерне (мабуть...)» написана Ольгою Башкировою одночасно з підготовкою до друку її монографії, тема якої фокусує в собі актуальні філологічні розвідки в парадигмі гендерної художньої моделі, ідіостильових варіантів маскулінного та фемінного бачення світу, психоаналітичних, архетипних, міфологічних модусів. Книжка вирізняється органічним поєднанням художнього, естетичного бачення світу з науковим. І це перше, що помічаєш, читаючи монографію. Ступінь вивченості теми, як зауважує сама авторка, відзначається фрагментарністю (навіть лакунністю), і монографія є спробою заповнити ці лакуни, пов'язані з осмисленням особливостей гендерних художніх моделей, репрезентованих українською романістикою

початку ХХІ ст. Саме цим обґрунтовується її *актуальність і новизна проблематики*.

Про *наукову достовірність* дослідження свідчать опрацьовані авторкою наукові джерела (статті, монографії, дисертації), комплекс літературознавчих методів дослідження, серед яких — структурно-семіотичний, постструктуралістський, психоаналітичний, нарративний, методика рецептивної естетики та феміністичної критики тощо. Науково обґрунтованим є також вибір матеріалу дослідження (а це твори Галини Вдовиченко, Любові Голоти, Марини Гримич, Люко Дашвар, Лариси Денисенко, Оксани Забужко, Ліни Костенко, Марії Матіос, Ірен Роздобудько, Наталі Тисовської, Володимира Даниленка, Любка Дереша, Сергія Жадана, Олесь Ільченка, Макса Кідрука, Володимира Лиса, Євгена Положія, Олесь Ульяненко, Сашка Ушкалова, Василя Шкляра та ін.). Так, Ольга Башкірова серед критеріїв виокремлення текстів для аналізу називає вираженість гендерної проблематики, стильову різноплановість творів, жанрову приналежність, генераційний чинник (с. 8).

Основна частина монографії складається з п'яти розділів, між якими — чіткий концептуальний зв'язок. У *першому розділі* — «Теоретико-методологічні параметри гендерної художньої моделі» — Ольга Башкірова означає низку проблемних питань щодо гендерної художньої моделі, художнього образу, художнього тексту / літературного твору, його структурних елементів, і це дає їй підстави виявити мало та фрагментарно досліджені аспекти, як-от: «механізми оприявлення кореляції між принципами організації художнього тексту і гендерною ментальністю автора / героя / реципієнта» (с. 38), «змістові та проблемні модуси сучасного жіночого письма» (с. 42), вироблення власної теоретичної парадигми та наукового інструментарію для осмислення проблем маскулінності й фемінності, які існують на національному просторі тощо. Розгортаючи теоретико-літературну дефініцію «художня модель», дослідниця зупиняється в таких координатах, як модель дійсності / художня картина світу, художній образ, художній текст / літературний твір, структура, текст / книга / твір, (де)міфологізація, дискурс (с. 9–37). Концептуальну доміную до дослідження — гендер — Ольга Башкірова означає в міфологічному, історичному, культурологічному контекстах, зупиняючись на поняттях статі, гендерних стереотипів, змістових і проблемних аспектах жіночого письма (зокрема у фокусі феміністичної критики) і студій маскулінності. Дослідниця робить спроби промаркувати жіночий і чоловічий типи ідентичності, спираючись на концепції зарубіжних і вітчизняних науковців, як-от: А. Матусяк, В. Агеєва, С. Павличко, С. Грінблат, А. Маслоу, В. Леонтьєва, Дж. Грей, М. Светліцкі, К. Міллет та ін. *Другий розділ монографії* «Жанрово-стильові модуси розвитку сучасної української романістики: естетичні та світоглядні аспекти» розгортає тези про національний варіант постмодернізму та своєрідність його естетико-світоглядної парадигми (2.1), про жанрово-стильові модифікації сучасного українського роману (2.2), про мистецтво як художню метамову й естетичний код (2.3). Означуються позиції провідних науковців, із якими авторка погоджується або полемізує, — Т. Гундорової, Ж.-Ф. Ліотара, Ф. Джеймісона, І. Гасана, Н. Зборовської, Д. Затонського, Г. Мережинської, Н. Бернадської,

О. Бондаревої, Н. Астрахан, Н. Шумило та ін. Дослідниця доходить висновку щодо існування в сучасній українській романістиці «двох протилежних векторів розвитку: перший співвідносний з орієнтацією (здебільшого формальною) на постмодерністську естетику з властивою їй децентрацією й фрагментарністю художньої структури, надлишковістю, активністю ігрового модусу; другий — з наслідуванням традиційної романної форми, для якої основоположне значення мають імітація часової тягlosti, яскрава індивідуалізація персонажів на противагу аморфному і деперсоналізованому постмодерністському суб'єкту, творення цілісної й об'єктивізованої картини світу» (с. 119).

У *практичній частині монографії* на конкретних художніх творах авторка вибудовує гендерні моделі, описуючи особливості цього моделювання й функціонування. У *третьому розділі* досліджуються художні стратегії подолання постколоніальної травми на матеріалі сучасної великої прози крізь текстову призму проблеми батьків і дітей, маргінальності й «бездомності» героя, розриву поколінь і подолання цього розриву (3.1 і 3.2). Розділ відзначається глибоким аналізом текстів сучасних українських романів, таких як «Мак червоний в росі...» М. Гримич, «Кавовий присмак кориці», «24 : 33 : 42» та «Забавки з плоті і крові» Л. Денисенко, «Музей покинутих секретів» О. Забужко, «Депеш мод» С. Жадана та ін. Низку текстів дослідниця розглядає крізь призму актуалізованих міфологічних моделей (зокрема ініціативної): «Мак червоний в росі...» М. Гримич, «Рай. Центр», «Макс», «Гоцик» та «Молоко з кров'ю» Люко Дашвар, «Танці в масках» Л. Денисенко, «Фріда» М. Гримич, «Намір!» Любка Дереша. Художній репрезентації маскулінного та фемінного присвячено *четвертий розділ* монографії. Мотиви пригадування-перекодування досліджено через образи матері, дитини зокрема у творах Люко Дашвар, В. Лиса, Л. Голоти, О. Забужко (4.1); процеси деміфологізації й поетику повсякденного (4.2) — через фемінне історіописання як «актуальну стратегію подолання постколоніальної травми» (с. 190); гендерні стереотипи — через типи маскуліності в сучасній романістиці (4.3), а саме: гегемонну (твори С. Філоненко, В. Шкляра, Люко Дашвар, М. Гримич тощо), альтернативну — лицарську, духовну (романи С. Жадана, Дюбка Дереша, В. Даниленка) та інші. Образи «лузера» та «чоловіка у стані кризи» аналізуються зокрема в романах «Він — ранковий прибиральник» І. Роздобудько, «Покров» Люко Дашвар, чоловіка-чужинця — у текстах Любка Дереша, В. Даниленка та ін. Виокремлення типів маскуліності й осмислення їх у тканині художніх творів вважаю цікавою авторською знахідкою Ольги Башкирової. Слід відзначити також превалювання тексту над теорією: саме текст (а не теоретичні моделі) домінує в цьому дослідженні. Онтологічні виміри художніх моделей — у центрі *п'ятого розділу* монографії, а це: тілесність як перформанс і мікросвіт (5.1); маскуліний і фемінний простори (5.2), ревізія гендерних стереотипів через образи села і міста (5.3), а також мортальну тематику (5.4).

Структурно робота є цілісною, логічно оформленою. Меті та завданням підпорядковано всі змістові й композиційні елементи монографії, яка, безумовно, має теоретичне і практичне значення, вирізняється оригінальністю

інтерпретації, послідовністю викладу думок, свідчить про серйозне, глибоке, вдумливе прочитання художніх творів. Вмотивовано й виважено подано дослідницею висновки до розділів, розставлено акценти дослідження. Монографія, безсумнівно, претендує стати сьогодні однією із затребуваних розвідок у вітчизняному літературознавстві.

Юлія Вишницька

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Тимошенка, 13-Б, м. Київ, Україна, 04212
y.vyshnytska@kubg.edu.ua

Рецензія надійшла до редакції 20.10.2018